

УДК 316.442

*С.Стукало,
кандидат філософських наук;
С.Оксамитна,
доктор соціологічних наук*

ДИНАМІКА ПРЕСТИЖНОСТІ ПРОФЕСІЙ І ЗАНЯТЬ В УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

У статті йдеться про основні тенденції оцінювання престижу професій і занять упродовж 1994–2012 років серед дорослого населення України. На основі даних низки репрезентативних досліджень Інституту соціології НАН України виявлені суттєві зміни престижу професій висококваліфікованої розумової праці, сфери обліку, торгівлі та обслуговування, а також занять фізичної праці. Аналізуються також поселенські відмінності оцінок престижу професій мешканцями великих, середніх, малих міст і сіл.

Keywords: *prestige of occupations, dynamics of prestige of occupations, settler differences of prestige of occupations.*

Ключові слова: *престиж професій і занять, динаміка престижу професій і занять, поселенські відмінності престижу професій і занять.*

Ключевые слова: *престиж профессий и занятий, динамика престижа профессий и занятий, поселенческие отличия престижа профессий и занятий.*

Історія досліджень престижності професій і занять в українському суспільстві за кілька років сягне півстолітнього рубежу. Однак про таку тривалість традиції говорити можна лише умовно, адже зовсім різними виявилися два основні періоди цієї історії. У вітчизняній соціології традиція вивчення престижності професій бере початок з 1970-х років минулого століття. Це були періодичні, зазвичай щоп'ять років, опитування випускників загальноосвітніх шкіл Києва з метою виявлення динаміки оціню-

вання престижності і привабливості близько п'ятдесяти професій і занять розумової та фізичної праці [1; 6]. Останнє опитування серед випускників шкіл відбулося 1995 р., проклавши зв'язок між радянським і пострадянським періодом досліджень [2], що залишало сподівання на продовження традиції у пострадянській вітчизняній соціології. Проте цього не сталося, і наші знання про престижність професій і занять серед молоді, яка навчається і стоїть на порозі вибору професійної освіти й заняття, зупинилися у часі й соціальному просторі середини 1990-х років.

Символічно, але за рік до завершення першої частини історії дослідження престижу професій і занять в українському суспільстві (серед випускників шкіл) у вітчизняній соціології відбулося започаткування іншої традиції, значно більше наближеної до загальносвітової — про престиж професій запитувати доросле населення країни. Хоча говорити ми можемо про досить своєрідне долучення вітчизняної соціології до практики репрезентативних опитувань дорослих щодо оцінювання престижності професій і занять, яка склалася у соціології загалом, насамперед західній. Відмінність стосується як методики опитування та підрахунку індексів престижу, так і кількості професій, які пропонувалися респондентам для оцінювання. На відміну від характерних для західних досліджень переліків професій і занять чисельністю щонайменше у кілька сотень, вітчизняні дослідники змушені були обмежитися переліком з 31 професії, не маючи надалі змоги його розширити.

Отже, у пострадянський період традиція вивчення престижності професій продовжується в дослідженнях Інституту соціології НАН України. Опитування респондентів щодо престижності професій та занять проводились у 1994, 1999, 2007 та 2012 р. [2; 3; 4; 5]. Вибіркові сукупності репрезентували доросле населення України (віком від 18 років). Розмір вибірки становив від 1200 до 1800 осіб.

Для оцінювання престижності ряду професій та занять респондентам ставився блок запитань: *“Який престиж, повагу, на Ваш погляд, мають у суспільстві перелічені нижче професії/заняття?”*. У переліку професій і занять містилося 31 найменування — різні за рівнем кваліфікації й освіти професії як розумової, так і фізичної праці, а також заняття сфери обслуговування. Індекси престижності професій та занять розраховувались як зважені середні арифметичні в континуумі від +1 до -1. Відповідям респондентів щодо міри престижності кожної професії у суспільстві надавалися такі ваги: +1 – дуже високий престиж; +0,5 – високий; 0 – середній; -0,5 – низький; -1 – дуже низький.

Основні тенденції оцінювання престижності професій і занять упродовж 1994–2012 рр.

Майже двадцятилітній період дослідження престижності професій і занять в українському суспільстві загалом характеризується як доволі складний і драматичний час переходу від соціалістичного до капіталістичного укладу економіки, від тоталітарного до демократичного політичного режиму, що супроводжувався глибокою економічною кризою і політичною нестабільністю. Зміст і динаміка уявлень про престижність професій були невід’ємною складовою трансформації ціннісно-нормативних уявлень індивідів, динаміки громадської думки і суспільної свідомості загалом на тлі тих соціально-економічних процесів, які відбувалися у суспільстві. Перше опитування дорослого населення щодо оцінювання престижності професій і занять відбулося 1994 р., коли соціально-економічна криза в країні ще набирала обертів, а дорослі працездатні громадяни вже добре знали, що таке втрата роботи, а іноді й професії, скорочення виробництва, закриття підприємств, але й створення нових на засадах приватної підприємницької діяльності. Наступне дослідження 1999 р. відбувалося в один з найтяжчих для країни років кінця минулого століття, коли скорочення зайнятості, безробіття, тривала

невиплата заробітної плати сягнули небачених раніше масштабів. На цьому тлі 2007 р. видається значно кращим щодо соціально-економічного становища і добробуту населення, можливостей набуття чи втрати зайнятості. Також значно збільшилися можливості здобуття не лише базової, а й повної вищої професійної освіти завдяки триваючій експансії останньої, суттєвому зростанню кількості вищих начальних закладів у країні. Останнє дослідження престижності професій і занять відбулося 2012 р., коли вітчизняна, як і світова економіка та ринок праці, поволі долали наслідки глибокої кризи 2008–2009 рр. Які ж тенденції характерні для уявлень дорослого населення про престижність професійних занять протягом цього майже двадцятилітнього періоду? Спробуємо відповісти на це основне дослідницьке питання, умовно розділивши усі наведені у *таблиці 1* заняття на три групи.

Професії і заняття висококваліфікованої розумової праці, включаючи управлінську. Протягом двадцяти років відбулося загалом зростання престижності, різної міри й інтенсивності, таких висококваліфікованих занять розумової праці, як міністр, депутат, вчений, викладач вищого навчального закладу, журналіст, актор, інженер, художник. Достатньо масовій і вкрай необхідній професії вчителя притаманна стабільність оцінок престижності з тенденцією до зростання за даними 2012 р., коли оцінка престижності вперше змінилася з негативної на позитивну. Така ж тенденція характерна й для оцінок професії військовослужбовця.

Поступове зменшення престижності за тривалий період спостережень характерне лише для заняття підприємницькою діяльністю. Для оцінок престижності інших висококваліфікованих професій і занять притаманні різноспрямовані коливання. Так, престижність професії банкіра (керівника банку), а також адвоката/юриста характеризується зростанням наприкінці 1990-х років і поступовим зменшенням упродовж 2000-х років. Протилежне характерне для оцінок заняття директора заводу — падіння

Таблиця 1

**Динаміка престижності професій і занять в Україні,
1994–2012 рр.**

Професія / заняття	1994 р.		1999 р.		2007 р.		2012 р.	
	Індекс	Ранг	Індекс	Ранг	Індекс	Ранг	Індекс	Ранг
Міністр	0,721	2	0,752	2	0,770	1	0,812**	1
Депутат	0,455	6	0,585	3	0,653**	3	0,698*	2
Керівник банку	0,727	1	0,758	1	0,708**	2	0,695	3
Директор заводу	0,576	3	0,539	4	0,584**	4	0,656**	4
Адвокат, юрист	0,440	7	0,517	5	0,483*	5	0,439**	5
Вчений	0,245	10	0,289	10	0,343**	7	0,413**	6
Викладач вищого навчального закладу	0,160	13	0,310	9	0,316	8	0,382**	7
Лікар	0,333	8	0,362	7	0,281**	10	0,346**	8
Підприємець	0,506	4	0,367	6	0,369	6	0,314**	9
Журналіст	0,240	12	0,259	11	0,308**	9	0,283	10
Актор	0,073	17	0,098	13	0,254**	11	0,256	11
Бухгалтер	0,288	9	0,194	12	0,152**	13	0,181*	12
Комерсант	0,465	5	0,335	8	0,244**	12	0,165**	13
Фермер	0,146	14	0,064	14	0,023*	14	0,153**	14
Агроном	0,091	16	-0,111	18	-0,115	20	0,073**	15
Інженер	-0,147	29	-0,127	19	-0,007**	19	0,050**	16
Художник	-0,019	21	-0,054	16	0,001**	15	0,044*	17
Військово-службовець	-0,039	24	-0,062	17	-0,017*	16	0,041**	18
Вчитель	-0,030	23	-0,032	15	-0,047	17	0,040**	19
Ветеринар	-0,046	26	-0,160	22	-0,170	22	-0,014**	20
Медсестра	-0,060	27	-0,135	20	-0,185**	23	-0,110**	21
Будівельник	-0,013	20	-0,274	27	-0,068**	18	-0,115**	22
Перукар	-0,008	19	-0,215	24	-0,153**	21	-0,156	23
Телемеханік	0,111	15	-0,195	23	-0,218	25	-0,180**	24
Водій	-0,026	22	-0,225	25	-0,214	24	-0,206	25
Майстер-годинникар	-0,066	28	-0,323	28	-0,350	30	-0,241**	26
Продавець	0,242	11	-0,136	21	-0,254**	26	-0,241	27
Швачка	-0,044	25	-0,367	30	-0,322**	27	-0,273**	28
Офіціант	0,063	18	-0,241	26	-0,324**	28	-0,289*	29
Слюсар	-0,164	30	-0,367	29	-0,334	29	-0,305*	30
Механізатор, тракторист, комбайнер	-0,170	31	-0,379	31	-0,401	31	-0,307**	31

Примітки: професії та заняття упорядковано за зменшенням індексу престижу в 2012 р.;

знак “*” означає, що відмінності середніх статистично значущі на рівні $p = 0,05$, а знак “**” — на рівні $p = 0,01$;

відмінності середніх престижності професій та занять у 2012 р. розраховувались щодо 2007 р., у 2007 р. — щодо 1999 р.

престижності наприкінці 1990-х років і суттєве зростання протягом 2000-х. Оцінкам престижності професій лікаря і ветеринара притаманні переважно незначні коливання.

Належним до цієї групи професіям і заняттям притаманні найвищі номінальні значення збільшення індексів престижності упродовж 1994–2012 рр. Безумовним рекордсменом є депутат. Оцінка престижності цього заняття, яке практикують лише кілька сотень обраних індивідів серед населення багатомільйонної країни, упродовж згаданих років зростає на 0,243 бала. Набагато більше позитивних емоцій викликає чітка тенденція до зростання оцінок престижності значно масовіших занять кваліфікованою розумовою працею, як-от викладач вищого навчального закладу (збільшення оцінки на 0,222 бала), інженера (0,197 бала), актора (0,183 бала), вченого (0,168 бала). Оцінки чотирьох професій, а саме інженера, вчителя, художника й військовослужбовця, з негативних змінилися на позитивні порівняно з 1994 р.

Професії і заняття сфери обліку, торгівлі та обслуговування. До цієї групи ми віднесли такі професії і заняття, як бухгалтер, медсестра, комерсант, продавець, офіціант, телемеханік та майстер-годинникар. Загалом для всіх перелічених занять характерна тенденція зменшення оцінок престижності, хоча міра й інтенсивність різні. Поступове падіння престижності, іноді з певними коливаннями, притаманне професіям бухгалтера, медсестри, телемеханіка, майстра-годинникаря. Падіння престижності двох останніх занять, як і, очевидно, істотне кількісне зменшення володарів таких професійних вмінь, легко пояснити поступовою, але масовою заміною телевізорів вітчизняного виробництва на значно надійніші іноземного виробництва, а механічних вітчизняних годинників — на дешеві електронні та значно якісніші механічні, виробництва інших країн.

Три інші заняття цієї групи відзначаються значно істотнішим зменшенням оцінок престижності. Йдеться про комерсанта, продавця й офіціанта. Ці заняття встановили

своєрідний рекорд падіння оцінок престижності упродовж майже двадцяти років. Найбільшою мірою це притаманне заняттю продавця, для якого на тлі стабільного істотного зменшення оцінок престижу відбулася не лише зміна знаку оцінки з позитивної на негативну, а й номінального значення оцінки на протилежну: з 0,242 у 1994 р. до -0,241 у 2012-му (загальне зменшення на 0,483 бала). За результатами першого дослідження 1994 р. продавець мав 11-й ранг з 31-єї професії, серед яких були й заняття висококваліфікованою розумовою працею. За даними дослідження 2012 р., ранг престижності продавця опустився до 27-го, а оцінка престижності залишається вищою лише за оцінки професії швачки, офіціанта, слюсаря і механізатора. Нічого дивного, адже на початку 1990-х років заняття торгівлею для багатьох чоловіків і жінок виявлялося чи не єдиною можливістю матеріально забезпечити і прогудувати себе і сім'ю. Проте це достатньо швидко відійшло в минуле, і наразі заняття продавця, очевидно, стало значно менш прибутковим, масовим і нестабільним. Престижність професії офіціанта також істотно зменшувалася, змінивши оцінку з позитивної (0,063) у 1994 р. на негативну (-0,289) у 2012 р. (загальне зменшення на 0,352 бала). Стабільне зменшення оцінок престижності притаманне заняттю комерсанта. За даними 1994 р., це заняття мало п'ятий ранг (значення індексу 0,465), випереджаючи за престижністю такі професії, як адвокат, лікар, депутат, вчений, викладач, журналіст. Проте, за даними дослідження 2012 р., всі названі професії випереджали за оцінкою престижності, заняття комерцією, ранг якого знизився до 13-го.

Професії і заняття фізичної праці. До цієї групи нами віднесені такі заняття, як фермер, будівельник, водій, швачка, слюсар і механізатор/тракторист/комбайнер. Для чотирьох з названих шести занять (водій, швачка, слюсар, механізатор/тракторист/комбайнер) характерна однакова тенденція — суттєве зменшення оцінки престижності за

даними 1999 р. з наступними більш чи менш значними коливаннями. Оцінки престижності професії будівельника після значного зниження наприкінці 1990-х років зазнавали певного зростання, хоча до рівня 1994 р. не повернулися. Престижність заняття фермерством характеризується близькістю оцінок за даними 1994 і 2012 рр. та їхнім зменшенням упродовж проміжного періоду.

Таким чином, у ретроспективі двох останніх десятиліть найпомітнішими виявилися такі тенденції динаміки оцінок престижності професій і занять серед дорослого населення країни. По-перше, збільшення діапазону оцінок престижності як у бік позитивних (до +1), так і негативних (до -1). Якщо у 1994 р. найвище оцінювалася престижність заняття директора банку (0,727), то у 2012 р. ієрархію престижності занять очолив міністр з індексом 0,812. Натомість професія механізатора/тракториста/комбайнера за період спостереження хоча й не змінила свого останнього 31-го рангового місця, але індекс її негативної престижності істотно зріс від показника -0,170 у 1994 р. до -0,307 у 2012 р., проте максимум негативного оцінювання припадав на проміжні 1999-й (-0,379) і 2007-й (-0,401) роки. По-друге, досить чітко виявилася загальна тенденція збільшення престижу професій і занять кваліфікованої розумової й управлінської праці, так само як протилежна тенденція зменшення престижності праці фізичної та у сфері обслуговування. Це привело до значно більшого впорядкування ієрархії престижності за умовним поділом на професії і заняття розумової, рутинної нефізичної і фізичної праці. Про достатньо суттєві зрушення у ранговому впорядкуванні оцінок престижності 31-ї професії і заняття у проміжку між 1994 та 2012 рр. свідчить і значення рангового коефіцієнта кореляції Кендала, яке становить 0,61, що можна вважати помірно високим на тлі, наприклад, значень коефіцієнта кореляції 0,89 між рангами оцінок престижності в 2007 і 1999 рр. та 0,91 у 2012 р., порівняно з 2007 р.

Динаміка оцінок престижності професій і занять протягом 2007–2012 рр. Поселенські відмінності

На тлі доволі високого коефіцієнта рангової кореляції оцінок престижності професій і занять, за даними досліджень 2007 та 2012 рр. (0,91), упродовж цього періоду спостерігалось збільшення кількості професій та занять, які, за оцінками українців, мали позитивне значення індексу престижності. Якщо у 2007 р. п'ятнадцять професій і занять мали престижність вище середнього, то у 2012 р. — вже дев'ятнадцять (*табл. 1*). І, навпаки, кількість професій та занять, що мали негативне значення індексу престижності, зменшувалась (відповідно 16 і 12).

Зазначені загальні тенденції стабільного збільшення чи зменшення оцінок престижності професій і занять у проміжку двадцяти років, а також характерні для певних часових періодів коливання оцінок виявляються через статистично значуще зростання чи зменшення оцінок престижності протягом коротшого періоду між кожними послідовними дослідженнями. Так, у 2012 р. порівняно з 2007 р. статистично значуще зросла престижність 21 професії та заняття. Це стосується таких занять, як міністр, депутат, директор заводу, вчений, викладач вищого навчального закладу, лікар, інженер, художник, військово-службовець, вчитель, ветеринар, бухгалтер, фермер, агроном, медсестра, телемеханік, майстер-годинник, швачка, офіціант, слюсар, механізатор/тракторист/комбайнер. Для більшості занять висококваліфікованої розумової і управлінської праці це вияв загальної тенденції стабільного поступового зростання престижності упродовж усього періоду спостережень, а для більшості перелічених занять фізичної праці — вияв зазначеної вище тенденції коливань на загальному тлі зниження престижності порівняно з 1994 р.

У 2012 р. порівняно з 2007-м статистично значуще зменшилася престижність чотирьох професій та занять, а саме адвоката/юриста, підприємця, комерсанта і будівельника.

Статистично значуще не змінилась престижність шести професій та занять, до яких належать керівник банку, журналіст, актор, перукар, водій і продавець. Отже, порівняння результатів досліджень 2012 та 2007 рр. засвідчує суттєві зрушення в оцінюванні престижності професій та занять дорослими громадянами країни. У 25 професій з 31-ої статистично значуще змінились значення індексів престижності, серед яких індекси 21-ої зросли, а чотирьох — зменшились.

Загалом сфера зайнятості країни локалізована у численних, різних за кількістю мешканців, наявністю виробничих галузей містах і селах. Звичайно, найбільшою мірою різняться міське і сільське середовище, оскільки існує ціла низка занять, які можна практикувати, мешкаючи або в місті, або в селі. Внутрішньо диференційованим щодо можливостей професійного навчання, зайнятості й оплати праці залишається міський простір загалом, адже, незважаючи на певну подібність міського середовища країни, різні за розмірами міста надають відмінні можливості здобуття професійної освіти, пошуку відповідної зайнятості чи роботи загалом з певним рівнем оплати праці. У різних типах поселень про якісь професійні заняття у індивідів може складатися уявлення переважно опосередковано через засоби масової інформації та мережі спілкування, а в інших — через безпосереднє знайомство чи спілкування з людьми відповідних професій та особистий досвід зайнятості. Переважна більшість професій і занять з наведеного вище переліку становлять типові чи більш-менш поширені в міському середовищі. Переважно сільськими можна вважати такі професії, як агроном, фермер, механізатор, тракторист, комбайнер.

У *таблиці 2* відображена ієрархія оцінок престижності професій та занять населенням поселень, різних за типом і розмірами, за даними опитування 2012 р. Міста за розмірами угруповувались так: “невеликі міста” — міста з чисельністю мешканців до 99,9 тис., “великі міста” — міста з населенням від 100,0 тис. до 499,9 тис. осіб, “найбільші міста” — міста з населенням від 500,0 тис. осіб.

Якщо порівняти ранги індексів престижності професій і занять серед мешканців виокремлених типів поселень, то коефіцієнт рангової кореляції Кендела між оцінками престижності в найбільших містах і оцінками престижності у великих містах становить 0,89, у найбільших містах і невеликих містах — 0,90, у найбільших містах і селищах міського типу — 0,89. Ще вище значення (0,95) коефіцієнт рангової кореляції має у разі порівняння оцінок престижності між мешканцями найбільших міст і сіл. Це свідчить про дуже подібне ієрархічне впорядкування професій та занять в уявленнях мешканців як усього урбанізованого простору країни, незалежно від розміру міст, так і сільської місцевості.

Не вдаючись до детального аналізу представлених у таблиці 2 даних, наведемо лише найзагальніші тенденції. Щодо престижності семи професій і занять (міністр, керівник банку, адвокат/юрист, підприємець, журналіст, актор, офіціант) не виявлено статистично значущих відмінностей в оцінках мешканців різних типів поселень. Престижність більшості інших професій мешканці найбільших міст схильні оцінювати статистично значуще нижче, ніж мешканці менших за розміром міст і сіл. У найбільших містах меншою залишається кількість професій і занять, індекс престижності яких має позитивне значення, тобто оцінюється як середній і вище. Нижче середнього продовжують оцінюватися за престижністю такі кваліфіковані заняття, як вчитель, інженер, військовослужбовець, хоча за даними для країни загалом індекси престижності цих занять подолали середню межу, змінивши значення з негативного на позитивне.

Таким чином, стрімкі соціальні зміни, характерні для українського суспільства упродовж останніх двох десятиліть, зумовлюють суттєві модифікації уявлень про престижність різних професій і занять, тобто поглядів на нормативну соціальну стратифікацію. Проте порівняно невелика кількість пропонованих для оцінювання професій і занять накладають певні обмеження на можливості вітчиз-

Таблиця 2

Престижність професій та занять
в оцінках мешканців різних поселень, 2012 р.

Професія/ заняття	Тип і розміри поселення																	
	Найбільші міста		Великі міста		Невеликі міста		Селища міського типу		Села		Україна в цілому							
	Індекс	Ранг	Індекс	Ранг	Індекс	Ранг	Індекс	Ранг	Індекс	Ранг	Індекс	Ранг						
Міністр	0,810	1	0,792	1	0,833	1	0,817	1	0,812	1	0,812	1						
Депутат	0,657	3	0,705	2	0,734*	2	0,592	4	0,725*	2	0,698	2						
Керівник банку	0,695	2	0,699	3	0,680	3	0,675	3	0,709	3	0,695	3						
Директор заводу	0,657	4	0,660	4	0,666	4	0,755**	2	0,619	4	0,656	4						
Адвокат, юрист	0,454	5	0,436	6	0,427	5	0,486	6	0,425	5	0,439	5						
Вчений	0,330	7	0,485**	5	0,407*	6	0,527**	5	0,397	7	0,413	6						
Викладач вищого навчального закладу	0,339	6	0,398*	7	0,356	7	0,445**	7	0,401**	6	0,382	7						
Лікар	0,290	9	0,374**	8	0,322	8	0,422**	8	0,360*	8	0,346	8						
Підприємець	0,282	10	0,324	9	0,322	9	0,286	10	0,332	9	0,314	9						
Журналіст	0,271	11	0,310	10	0,302	10	0,336	9	0,248	10	0,283	10						
Актор	0,296	8	0,260	11	0,229*	11	0,280	11	0,239	11	0,256	11						
Бухгалтер	0,167	13	0,234*	12	0,152	14	0,153	16	0,185	12	0,181	12						
Комерсант	0,215	12	0,148*	14	0,180	12	0,208	12	0,123**	14	0,165	13						
Фермер	0,111	14	0,166*	13	0,179*	13	0,167	14	0,154	13	0,153	14						
Агроном	-0,071	20	0,128**	16	0,081**	15	0,167**	15	0,104**	15	0,073	15						
Інженер	-0,010	16	0,120**	17	0,009	19	0,099**	20	0,059*	16	0,050	16						
Художник	0,009	15	0,095*	19	0,062	16	0,121*	19	0,007	19	0,044	17						

Продовження таблиці 2

Професія/ заняття	Тип і розміри поселення												Україна в цілому	
	Найбільші міста		Великі міста		Невеликі міста		Селища міського типу		Села		Україна в цілому			
	Індекс	Ранг	Індекс	Ранг	Індекс	Ранг	Індекс	Ранг	Індекс	Ранг	Індекс	Ранг		
Військовослужбовець	-0,049	18	0,100**	18	0,033*	17	0,176**	13	0,032**	18	0,041	18		
Вчитель	-0,064	19	0,133**	15	0,033**	18	0,131**	17	0,034**	17	0,040	19		
Ветеринар	-0,031	17	0,013	20	-0,051	20	0,131**	18	-0,037	20	-0,014	20		
Медсестра	-0,182	22	-0,096**	22	-0,139	22	-0,106	21	-0,054**	21	-0,110	21		
Будівельник	-0,198	23	-0,098**	23	-0,107**	21	-0,137	22	-0,069**	22	-0,115	22		
Перукар	-0,177	21	-0,091**	21	-0,195	25	-0,139	23	-0,161	23	-0,156	23		
Телемеханік	-0,241	24	-0,122**	24	-0,188*	23	-0,141**	24	-0,181*	24	-0,180	24		
Водій	-0,253	26	-0,133**	25	-0,191*	24	-0,221	28	-0,223	26	-0,206	25		
Майстер-годинникар	-0,248	25	-0,185*	26	-0,282	27	-0,205	27	-0,253	27	-0,241	26		
Продавець	-0,320	28	-0,237	29	-0,251**	26	-0,178**	25	-0,202**	25	-0,241	27		
Швачка	-0,346	29	-0,193**	27	-0,294	28	-0,194**	26	-0,281*	30	-0,273	28		
Офіціант	-0,307	27	-0,271	31	-0,294	29	-0,307	30	-0,279	29	-0,289	29		
Слосар	-0,384	30	-0,227**	28	-0,326	31	-0,315	31	-0,283**	31	-0,305	30		
Механізатор, тракторист, комбайнер	-0,418	31	-0,266**	30	-0,306**	30	-0,299**	29	-0,261**	28	-0,307	31		

Примітки:

професії та заняття впорядковано за зменшенням індексу престижності в цілому по Україні; знак “*” означає, що відмінності середніх статистично значущі на рівні $p = 0,05$, а знак “**” — на рівні $p = 0,01$; статистичні відмінності індексів престижу професій та занять серед населення поселень розраховувались щодо мешканців найбільших міст.

няної соціології щодо використання оцінок престижності як складової комплексних індексів соціальної нерівності, а також як цілком самостійного виміру соціальної стратифікації. Отже, повноцінного долучення до загальноприйнятих у світовій соціології за методикою та масштабом (кількістю професій і занять) досліджень престижності професій у вітчизняній соціології наразі не відбулося, що могло б свідчити про суттєві обмеження не лише щодо міри нашого знання про престижність широкого кола професій і занять в українському суспільстві, а й щодо можливості використання змінної престижності для вимірювання певних характеристик соціальної структури та стратифікованості суспільства. Наразі ж ситуація є не такою песимістичною. Після майже півстолітньої історії національних і порівняльних міжнаціональних досліджень престижності професій і занять у різних за рівнем соціально-економічного і політичного розвитку країнах у соціології досягнуто консенсусу щодо значної подібності оцінок престижності, дуже високої кореляції між оцінками престижності як між різними країнами, так і у міжчасових проміжках. Це явище дістало в соціології назву “константи Треймана”, яку американські дослідники вважають, ймовірно, єдиною виявленою соціологами універсалією, і не лише в галузі соціальної стратифікації, а й соціології загалом [8; 9]. Найважливіше полягає у створенні Д.Трейманою разом з колегами Стандартної міжнародної шкали престижу занять (Standard International Occupational Prestige Scale (SIOPS)) як одного з основних інструментів вимірювання статусу зайнятості, прийнятного і рекомендованого для застосування у міжнародних дослідницьких проєктах [7]. Основою для визначення індексу престижу за шкалою (SIOPS) код Міжнародної стандартної класифікації занять (ISCO), наявність якого як ознаки професійної належності респондента останнім часом вважається обов’язковою для масивів емпіричних соціологічних даних, насамперед міжнародних порівняльних досліджень, до окремих з яких долучилася й Україна (ESS, ISSP). Це уможливило

застосування міжнародної шкали SIOPS до емпіричних даних щодо українського суспільства та побудови тих індексів і показників його стратифікованості, де ця шкала вважається прийнятною чи необхідною для використання.

Література

1. *Войтович С.А.* Динамика престижа и привлекательность профессий / Войтович С.А. – К. : Наук. думка, 1989. — 132 с.
2. *Макеев С.А.* Социальные идентификации и идентичности / Макеев С.А., Оксамитная С.Н., Швачко Е.В. – К. : Ин-т социологии НАН Украины, 1996. — 185 с.
3. *Оксамитна С. М.* Престиж професій і занять в українському суспільстві / С.М.Оксамитна // Наукові записки НаУКМА. — 2002. — Т. 20 : Соціологічні науки. — С. 39–47.
4. *Оксамитна С.* Ієрархія престижності професій і занять / С. Оксамитна, А. Патракова // Українське суспільство 1992–2007. Динаміка соціальних змін. — К. : ІС НАНУ, 2007. — С. 170–179.
5. *Оксамитна С.* Престиж професій і занять у соціальному просторі міста / С.Оксамитна, С.Стукало // Українське суспільство 1992–2012. Стан та динаміка змін. Соціологічний моніторинг / за ред. д. е. н. В.Ворони, д. с. н. М.Шульги. – К. : Ін-т соціології НАН України, 2012. – С. 429–435.
6. *Черноволенко В.Ф.* Престиж профессий и проблемы социально-профессиональной ориентации молодежи / Черноволенко В.Ф., Оссовский В.Л., Паниотто В.И. – К. : Наук. думка, 1979. – 214 с.
7. *Ganzeboom H.* Internationally Comparable Measures of Occupational Status for the 1988 International Standard Classification of Occupations / Harry Ganzeboom and Donald Treiman // Social Science Research. — 1996. — Vol. 25. — Issue 3. — P. 201–239.
8. *Hout M.* What we have learned: RC28's contributions to knowledge about social stratification / Michael Hout, Thomas A.DiPrete // Research in Social Stratification and Mobility. — 2006. — Vol. 24. — No. 1. — P. 1–20.
9. *Treiman D.* Occupational Prestige in Comparative Perspective / Donald Treiman. — New York : Academic Press, 1977. — 360 p.